

ve diğer kişilere gönderilmiş risâlelerdir. Yine Feth'e nisbet edilen, ancak günümüze intikal etmeyen *Bidâyetü'l-mehâsin* ve *ğâyetü'l-muhâsin* adlı bir eserden ve ona ait şiir parçalarından da bahsedilmektedir (*Eİ²*, II, 838).

BİBLİYOGRAFYA :

İmâdüddin el-İsfahânî, *Hartdetü'l-kaşr* (nşr. A. Desûkî — A. Abdülazîm), Kahire 1969, IV/2, s. 610-624; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XVI, 186-192; İbn Dihye, *el-Mu'trib* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî v.dğr.), Kahire 1954, s. 25, 188-189; İbnü'l-Abbâr, *Mu'cem* (nşr. Codera), Madrid 1898, nr. 285; a.m.f., *el-Hulletü's-siyerâ* (nşr. Hüseyin Münis), Kahire 1963, II, 248; İbn Saïd el-Mağribî, *el-Muğrib*, I, 254; İbn Hallikân, *Vefeyât* (Abdülhamîd), II, 407; İbnü'l-Hatîb, *el-İhâta*, III, 525; IV, 248-249; Makkarî, *Nefhu't-ıtib*, II, 245-246; VII, 24-34, 61; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1354; P. Boigues, *Ensayo bibliografico*, Madrid 1899, nr. 162; Cl. Huart, *Littérature arabe*, Paris 1902, s. 203; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 814; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 579; Ziriklî, *el-A'âm* (Fethullah), V, 134; İhsan Abbas, *Târîhu'l-edebî'l-Endelûsî*, Beyrut 1985, s. 314-316; Celia del Moral Molina, "Diferentes versiones acerca de la vida y la muerte de al-Fath İbn Jâqân", *Homenaje al Prof. Jacinto Bosch Vilá*, Granada 1991, II, 781-793; Hüseyin Yûsuf Hurûş, "el-Feth b. Hâkân ve Kitâbü'l-Ķalâ'id", *el-Mevrid*, IX/3, Bağdad 1980, s. 63-72; Hudâ Şevket Behnâm, "Kitâbü Matmahi'l-enfus ve mesrahi't-te'ennüs fi mülehi ehli'l-Endelûs", a.e., XI/1 (1982), s. 135-149; XI/3 (1982), s. 105-134; H. Nemah, "Andalusian Maqâmât", *Journal of the Arabic Literature*, V, Leiden 1974, s. 86-87; Ali Edhem, "Ķalâ'idü'l-ıkyân li'l-Feth b. Hâkân", *Tî*, VI, 180-193; Moh. Ben Cheheb, "Feth", *İA*, IV, 576-577; a.m.f. — [Ch. Pelat], "al-Fath", *Eİ²* (İng.), II, 838.

MEHMET ÖZDEMİR

FETH el-MEVSİLİ el-KEBİR

(فتح الموصلى الكبير)

Ebû Muhammed Feth b. Muhammed

b. Vişâh (el-Veşşâh) el-Ezdi

el-Mevsilî el-Kebîr

(ö. 170/786 [?])

İlk dönem zâhid ve sûfilerinden.

Musul'da yaşayan, aynı adla tanınan ve muhtemelen aralarında hoca-öğrenci ilişkisi bulunan iki sûfiden büyük olanıdır. İlk devirlerin yazılı ve sözlü rivayetlerini esas alan sonraki müelliflerin gereken dikkati göstermemeleri, bu iki çağdaş sûfi hakkındaki bilgilerin birbirine karışmasına yol açmıştır. Bazı eserler (meselâ bk. Ebû Nuaym, VIII, 294), Basralı hadis râvilerinden Muhammed b. Abdurrahman et-Tufâvî'nin (ö. 187/803) bir rivayetine dayanarak Feth es-Sagîr'in (ö. 220/835) Arap eşrafından zâhid bir kişi olduğunu kaydeder. Kaynaklarda

kabile nisbesi zikredilmeyen bu zatın köle asıllı olduğu da belirtilmiştir (İbnü'n-Nedîm, s. 277). Ancak Tufâvî'nin Feth es-Sagîr'den otuz üç yıl önce vefat ettiği göz önüne alındığında onun Arap eşrafından olduğunu söylediği zâhidin Feth el-Kebîr olduğu anlaşılır.

Başka bir karışıklık da Feth es-Sagîr'in hayat hikâyesi anlatılırken Muâfâ b. İmrân'dan (ö. 185/801) gelen rivayette görülür. Muâfâ'ya Feth el-Mevsilî'nin ilim (diğer bir kayda göre amel) yönünden önemli olup olmadığı sorulduğunda, "Dünyadan el etek çekmiş olması ilim (veya amel) olarak ona yeter" diye cevap vermişti (Attâr, s. 375; Şa'rânî, I, 80). Halbuki Muâfâ'ya bu soru, kendisinden otuz altı yıl sonra vefat eden Feth es-Sagîr için değil, on dört yıl önce vefat eden Feth el-Kebîr için sorulmuştu. Çünkü rivayet ettiği hadisler *Kütüb-i Sitte*'ye alınan ve güvenilir bir hadis âlimi olan Muâfâ (İbn Hacer, X, 199-200) Feth el-Kebîr'in akranı idi. Feth el-Kebîr'le ilgili birçok husus muhtemelen Muâfâ tarafından rivayet edilmiştir. Bu durumda onun Feth el-Kebîr'in yakın dostu ve öğrencisi olduğu söylenebilir.

Hakkında netleşen bilgilere göre Feth el-Kebîr, fetihlerden sonra Irak'a yerleşen Güneyli (Yemânî) Araplar'ın Ezd kabilesi eşrafından bir zâhiddi. İbn Abbas'ın öğrencisi Atâ b. Ebû Rebâh'tan (ö. 114/732) hadis rivayet etmiş, kendisinden de Tufâvî, Muâfâ, Afîf b. Müslim gibi âlimler rivayette bulunmuşlardır. Genellikle güvenilir bir râvi olarak kabul edildiği halde kendini daha çok zühde verip hadis rivayetiyle fazla meşgul olmadığı için bu konuda ona müracaat edilmemiştir (Sem'ânî, I, 120; Zehebî, VII, 349). Feth el-Mevsilî'nin 165'te (781) vefat ettiğine dair bir rivayet varsa da (İbnü'l-Esîr, VI, 68) 170'te (786) öldüğünü bildiren rivayet (Hatîb, XII, 383) daha doğru olmalıdır.

Ferîdüddin Attâr, Feth el-Mevsilî'nin takvâ ve mücâhedeye son derece önem veren mahzun bir kişiliğe sahip bulunduğunu, gösterişten kaçındığını, fakir ve âbid bir kişi olduğu halde zengin bir tüccar gibi yanında bir deste anahatar taşıdığını kaydeder (*Tezkiretül-evliyâ*, s. 375). "Allah'a itaat eden balıkları avlayıp O'na isyan edenlere yedirmek anlamsızdır" diyerek balıkçılık mesleğini terketmişti. Öğrencisi Muâfâ, "Feth el-Mevsilî'den daha akıllı birini görmedim" sözüyle onun dünyadan el etek çekmesini akıllı oluşuna bağlamıştır (Hatîb, XII, 383). Halk arasına fazla karışmayan,

gıda, giyim, konuşma ve uyuma hususlarında en azla yetinen Feth, bazan yoksul ve muhtaç bir halde kalmasını Allah'ın büyük bir lutfu olarak görür, "Allah katında makbul olan ne iş yaptım da bu ihsanına nâil oldum" derdi (Münâvî, I, 151). Ona göre zenginlerin fakirlere karşı alçak gönüllü davranması güzeldir, ancak Hakk'a bel bağlayan fakirlerin zenginlere karşı gururlu davranması daha hoştur (Attâr, s. 375). Hızır'la görüştüğü söylenen, daha başka kerâmetleri de nakledilen Feth ilmi, hikmeti ve meşâyihin sözlerini kalbin gıdası olarak görür, gönül zikrinin ilâhî bir neşenin meydana gelmesine vesile olacağını söylerdi (a.g.e., s. 376).

Feth el-Kebîr'in zühhd anlayışı, başkasına muhtaç olmadan kendi el emeğiyle haysiyetli bir şekilde yaşamayı esas alır. Dicle nehri kenarında balık avlayarak, taş ocaklarında çalışarak ve tuğla pişirerek elde ettiği kazançla ailesini geçindirmeye gayret etmesi, Musul valisinin gönderdiği yüklü ihsanların çok azını alarak geri kalanını iade etmesi onun zühhd anlayışını göstermesi bakımından önemlidir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hibbân, *es-Şikâat*, VII, 322; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Kahire 1377, s. 274, 277; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 292, 294; Hatîb, *Târîhu Bağdad*, XII, 383; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), I, 120; IV, 68-69; İbnü'l-Cevzi, *Şifâtü's-safve*, IV, 181-183, 184, 187; Attâr, *Tezkiretül-evliyâ* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1985, s. 375, 376; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VI, 68; Zehebî, *A'âmü'n-nübe-lâ*, VII, 349; İbnü'l-Mülakun, *Tabakâtü'l-evliyâ*, s. 276-277; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, X, 199-200; Şa'rânî, *et-Tabakât*, I, 80; Münâvî, *el-Kevâkib*, I, 151; Kehhâle, *Mu'cemü kabâ'ilü'l-Ârab*, Beyrut 1402/1982, I, 15-18; a.m.f., *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XII, 303.

MUSTAFA BİLGİN

FETH el-MEVSİLİ es-SAGİR

(فتح الموصلى الصغير)

Ebû Nasr Feth b. Saïd el-Kârî

el-Mevsilî es-Sagîr

(ö. 220/835)

İlk dönem zâhid ve sûfilerinden.

Musul civarında Dicle nehrine yakın bir köy olan Kâr'da doğdu (Yâkût, IV, 428). Musul ve Bağdat'ta öğrenim gördü. Bağdat'a sık sık yaptığı ziyaretler dışında hayatını Musul'da geçirdi. Çok defa Feth el-Mevsilî el-Kebîr ile karıştırılan (bk. FETH el-MEVSİLİ el-KEBİR) Feth es-Sagîr'in hayatı hakkında kaynaklarda verilen bilgiler sınırlıdır. İsâ b. Yûnus'tan hadis